

ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΜΙΛΛΕΡΙ
Ασκήσεις της μνήμης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΖΕΡΒΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Τα βιβλία του Αντρέα Καμιλλέρι
Αντρέα Καμιλλέρι, *Ασκήσεις της μνήμης*
Τίτλος πρωτοτύπου: *Esercizi di memoria*
Μετάφραση: Φωτεινή Ζερβού
Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος
Επιμέλεια - διορθώσεις: Πάργος Κασαπίδης
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Εικονογράφηση: Alessandro Gottardo, Gipi, Lorenzo Mattotti,
Guido Scarabottolo και Olimpia Zagnoli
Η φωτογραφία του εξωφύλλου παραχωρήθηκε
από τον αρχικό δικαιούχο στη Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ, 2023
Copyright® Rizzoli Libri S.p.A., 2017
Copyright® για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), Αθήνα, 2019
Πρώτη έκδοση στην ιταλική γλώσσα από τις εκδόσεις Rizzoli,
Μιλάνο, 2017
Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα
από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Απρίλιος 2023
KET Γ596 ΚΕΠ 172/23
ISBN 978-960-16-9010-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΑΝΤΡΕΑ ΚΑΜΙΛΛΕΡΙ

Ασκήσεις της μνήμης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΦΩΤΕΙΝΗ ΖΕΡΒΟΥ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Αλεσσάντρο Γκοττάρντο, Ολίμπια Ζανιόλι,
Λορέντσο Ματτότσι,
Γκουίντο Σκαραμπόττολο, Τζίπι

Στη Σίλβια, την εγγονή μου

Περιεχόμενα

Η στάχτη του Πιραντέλλο	13
Βιντσέντσο Καρνταρέλλι	25
Ο μηχανικός «Κομερντιόνε»	29
Η αντικατάσταση	41
Το εξοχικό σπίτι	51
Συνάντηση με τους ληστές	63
Σερπάτι Άντζελο	75
Το τσίρκο Πιανέλλα	87
Ταραντέλλα μόνο στο ένα πόδι	97
Ο εφημεριδοπώλης της Νάπολης	111
Με τον Εντουάρντο ντε Φιλίππο	117
Η τύχη	129
Μποργκ Πιζάνι	141
Ο εκατομμυριούχος γάτος	149
Λουτσάνο Λίτζο	163
Ο παράδεισος των χιλίων λιρετών	177
Τα βραβεία μου	201
Πιέτρο Σαρόφ	213

Αντρέα Καμιλλέρι

Με τον Αντονιόνι	227
Η τέλεια θεραπεία	239
Το βουνό κι εγώ	253
Ο αστυνόμος Καμιλλέρι	263
Η Ομορφιά που αντίκρισα	273

Αυτό το βιβλίο γεννήθηκε ακριβώς σαν μία άσκηση, κάτι σαν εργασία για τις διακοπές.

Πράγματι, το καλοκαίρι του 2016, λίγο προτού γίνω 91 χρονών, μετέφερα τη δουλειά μου στο Μόντε Αμιάτα, όπου περνά πάντα τις αυγουστιάτικες διακοπές μου. Επειδή δεν μπορούσα να υπαγορεύω στη διάλεκτο της Βιγκάτα, η ευγενική Ιζαμπέλλα Ντεσσάλβι προσφέρθηκε να έρχεται κάθε πρωί και να καταγράφει τις αναμνήσεις μου.

Δεν υπολόγιζα ότι θα δημοσιευθούν σε βιβλίο, όχι γιατί δε μου άρεσαν τα διηγήματα, αλλά γιατί ήμουν ήδη αρκετά μεγάλος, είχα μόλις γιορτάσει την έκδοση του εκατοστού βιβλίου μου, και τώρα πια τυφλός (συνεπώς, πώς θα έγραφα;) και με τις καθημερινές κατηγορίες που δεχόμουν ότι είχα προσλάβει «νέγρους» που έγραφαν για μένα, σκεφτόμουν να το κλείσω για πάντα στο συρτάρι.

Κατόπιν με συμβούλευσαν να προσπαθήσω να κά-
νω ένα διαφορετικό βιβλίο: Γιατί να μη ζητήσω από έξι
καταξιωμένους Ιταλούς εικονογράφους, που ανήκουν
σε διαφορετικές γενιές, να δημιουργήσουν ο καθένας
από ένα σχέδιο που θα είχε τη δυνατότητα να εκφράσει
το «συναίσθημα» του βιβλίου μου; Θα αναρωτηθείτε:
Και γιατί, εφόσον έχω τυφλωθεί, η ιδέα να υπάρχουν
εικόνες που δε θα είχα τη δυνατότητα να δω ποτέ, μ'
έπεισε να δημοσιεύσω τις ασκήσεις μνήμης μου; Γιατί
πάντα αγαπούσα την τέχνη, κι όταν δεν αντέχω άλλο
το σκοτάδι που είμαι αναγκασμένος να ζω, φτιάχνω τη
διάθεσή μου προσπαθώντας να θυμηθώ κάθε πινελιά
από τους αγαπημένους μου πίνακες, κι έτσι τα χρώμα-
τα επιστρέφουν στη μνήμη μου. Τότε, παρότι δεν τις
βλέπω, ζήτησα να μου περιγράψουν με κάθε λεπτομέ-
ρεια τις εικόνες των συνεργατών μου σ' αυτό το βιβλίο,
τις ξαναέπλασα με τη φαντασία μου και, ομολογώ, μου
άρεσαν πολύ. Οπότε, ευχαριστώ τους Τζίπι, Αλεσσάν-
ντρο Γκοττάρντο, Λορέντσο Ματτόττι, Γκουίντο Σκα-
ραμπόττολο και Ολίμπια Ζανιόλι. Ένα ξεχωριστό ευ-
χαριστώ στον Τούλλιο Περίκολι για το εξώφυλλο.

α.κ.

Η στάχτη του Πιραντέλλο

Απαραίτητη μικρή εισαγωγή. Όταν τον Δεκέμβριο του 1936 ο Λουίτζι Πιραντέλλο πέθανε στο σπίτι του στη Ρώμη, η οικογένειά του βρήκε σε κάποιο συρτάρι ένα χειρόγραφο σημείωμα: ήταν οι τελευταίες του επιθυμίες. Ο Πιραντέλλο ήθελε ν' αποτεφρωθεί και να μεταφέρουν τη στάχτη του στο Αγκριτζέντο, στην περιοχή Κάος. Εκεί είχε ένα μικρό κομμάτι γης όπου ήταν χτισμένο το πατρικό του, κοντά σ' ένα μεγάλο πεύκο στην πλαγιά ενός λόφου που κατέληγε απότομα στη θάλασσα. Ήθελε να θάψουν τη στάχτη του στις ρίζες του πεύκου ή, αν δεν ήταν εφικτό, να τη σκορπίσουν στη «μεγάλη αφρικανική θάλασσα». Στην περίπτωση που δεν κατάφερναν να τον αποτεφρώσουν (εκείνη την εποχή η Εκκλησία ήταν αντίθετη με αυτή την πρακτική), ζητούσε η κηδεία του να γίνει με μίαν άμαξα

τρίτης κατηγορίας, να μην ακολουθεί κανείς, παρά μόνο οι οικείοι του το φέρετρο και, τέλος, να τον θάψουν στο χώμα τυλιγμένο σ' ένα σεντόνι.

Όταν ένα ανώτατο στέλεχος του Φασιστικού Κόμματος διάβασε το σημείωμα, χλώμιασε. Ήταν η εποχή που πολλοί διανοούμενοι ζητούσαν να θαφτούν φορώντας το μαύρο φασιστικό πουκάμισο.

«Έφυγε χτυπώντας μας την πόρτα στα μούτρα» μουρμούρισε ο αξιωματούχος.

Είχε δίκιο και άδικο συγχρόνως. Ο Πιραντέλλο είχε φύγει χτυπώντας την πόρτα όχι στα μούτρα του φασισμού, αλλά της ίδιας της ζωής. Ξεπερνώντας άπειρες δυσκολίες, τα παιδιά του τελικά κατάφεραν να τον αποτεφρώσουν, η στάχτη του φυλάχτηκε σ' έναν πολύτιμο ελληνικό αμφορέα, που υπήρχε από αμνημονεύτων χρόνων στην οικία Πιραντέλλο, και κατόπιν την εναπόθεσαν στο κοιμητήριο του Βεράνο. Κλείνει η εισαγωγή.

Το 1942, πέντε μαθητές του λυκείου του Αγκριτζέντο, ο Γκάσπαρε, ο Λουίτζι, ο Καρμέλο, ο Μίμμο κι εγώ, ζητήσαμε ακρόαση από τον τότε τοπικό γραμματέα φασίστα, έναν άνθρωπο άξεστο και από-

τομο. Παρουσιάστηκε φορώντας τη φασιστική στολή, χαιρετήσαμε φασιστικά και καρφωθήκαμε σε στάση προσοχής μπροστά από το γραφείο του. Ο γραμματέας ανταπέδωσε βιαστικά τον χαιρετισμό με το αριστερό χέρι, γιατί στο δεξί κρατούσε ένα χαρτί που διάβαζε με ιδιαίτερη προσοχή. Συνέχισε να διαβάσει για λίγο ακόμη, μετά άφησε το χαρτί, μας κοίταξε και ρώτησε:

«Τι θέλετε;».

Μίλησε ο Γκάσπαρε.

«Συναγωνιστή γραμματέα, ήρθαμε να ζητήσουμε η στάχτη του Πιραντέλλο, που τώρα βρίσκεται στη Ρώμη, να μεταφερθεί, όπως επιθυμούσε, εδώ στο Αγκριτζέντο. Θέλουμε ο Πιραντέλλο...»

Ο γραμματέας τον διέκοψε χτυπώντας δυνατά το χέρι του στο γραφείο και αμέσως πετάχτηκε όρθιος.

«Μη μου μιλάτε για τον Πιραντέλλο, μαλακισμένα! Ο Πιραντέλλο ήταν ένας βρομερός αντιφασίστας! Και τώρα αδειάστε μου τη γωνιά!»

Χαιρετήσαμε φασιστικά, κάναμε μεταβολή και φύγαμε ντροπιασμένοι και ταπεινωμένοι.

Το 1945, η Ιταλία ελευθερώθηκε από τον φασισμό, οι ίδιοι πέντε, φοιτητές πια στο πανεπιστήμιο, παρουσιαστήκαμε, αυτή τη φορά με πολιτικά, στον νομάρχη του Αγκριτζέντο, που μας υποδέχθηκε φιλικά.

«Τι μπορώ να κάνω για εσάς, αγαπητά μου παιδιά;»

Και αυτή τη φορά πήρε τον λόγο ο Γκάσπαρε.

«Κύριε νομάρχη, θα θέλαμε η στάχτη του Πιραντέλλο, που βρίσκεται στη Ρώμη, να μεταφερθεί στο Αγκριτζέντο για...»

«Ε όχι» τον διέκοψε ο νομάρχης «ούτε συζήτηση!».

«Γιατί;» τόλμησα να ρωτήσω εγώ.

«Γιατί, αγαπητό μου παιδί, ο Πιραντέλλο υπήρξε συνειδητός φασίστας, δε θέλω να το κουβεντιάσω άλλο».

Μας έσφιξε το χέρι και μας χαιρέτησε.

Το ωραίο είναι ότι είχαν δίκιο τόσο ο φασίστας γραμματέας όσο και ο νομάρχης· πράγματι, η σχέση του Πιραντέλλο με τον φασισμό είχε πολλές διακυμάνσεις.

Το 1924, αμέσως μετά τη δολοφονία του Ματεόττι, ο Πιραντέλλο είχε ζητήσει από τον Μουσσολίνι να του δώσει την κομματική ταυτότητα, αυτή η προκλητική του ενέργεια προκάλεσε την οργή πολλών αντιφασιστών, αλλά, τέσσερα χρόνια αργότερα, ο Πιραντέλλο είχε μια έντονη συνομιλία με τον Γενικό Γραμματέα του Κόμματος, στο τέλος της οποίας έσκισε τη φασιστική του ταυτότητα και την πέταξε πάνω στο γραφείο του. Καθώς δεν αρκέστηκε σε αυτό, τράβηξε και ξήλωσε το διακριτικό του Κόμματος που ήταν ραμμένο στην μπουτονιέρα του, το πέταξε στο πάτωμα και το ποδοπάτησε. Μερικά χρόνια αργότερα όμως δεν απέρριψε τον τίτλο του ακαδημαϊκού που του απένειμε το φασιστικό καθεστώς, όμως ύστερα από λίγο καιρό δε δίστασε να μιλάει άσχημα για τον Μουσσολίνι και να τον χαρακτηρίζει «χυδαίο». Όταν το 1934 πήρε το Βραβείο Νόμπελ, ο Μουσσολίνι δεν του έστειλε ούτε συγχαρητήριο τηλεγράφημα, οι σχέσεις ανάμεσα στους δυο τους φαίνονταν πως είχαν διαρραγεί εντελώς, μόνο που, το 1935, ο Πιραντέλλο σε μια εορταστική εκδήλωση για τη στρατιωτική επι-

χείριση στην Αιθιοπία, δε δίστασε ν' αποκαλέσει τον Μουσσολίνι «ποιητή της πολιτικής». Τον επόμενο χρόνο είχε γίνει και πάλι αντιφασίστας.

Το 1946, στις πρώτες βουλευτικές εκλογές, εκλέχθηκε βουλευτής με τη Χριστιανική Δημοκρατία ένα σημαντικός Σικελός, ο καθηγητής Γκάσπαρε Αμπροζίνι, που δίδασκε Συνταγματικό Δίκαιο στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης. Ο Αμπροζίνι, χάρη στην ειδημοσύνη του, έγινε ένας από τους Συνταγματικούς Πατέρες· έτσι αποφασίσαμε να του στείλουμε μια επιστολή, στην οποία αναφέραμε τις προθέσεις μας, δηλαδή ότι θέλαμε να μεταφερθεί η στάχτη του Πιραντέλλο στο Αγκριτζέντο και με αυτό τον τρόπο να εκπληρώσουμε την τελευταία επιθυμία του. Για να φανεί πιο σημαντική η επιστολή, τη γράψαμε σ' ένα επιστολόχαρτο που βρέθηκε τυχαία στα χέρια του Γκάσπαρε. Επάνω υπήρχε η έντυπη επικεφαλίδα «Κόρντα Φράτρες — Φοιτητικός Σύλλογος». Μάθαμε, αφότου είχαμε στείλει την επιστολή, ότι αυτός ο σύλλογος ήταν πολύ κοντά στη μασονία, και το φασιστικό καθεστώς την είχε καταργήσει. Ο Γκάσπαρε Αμπροζίνι απάντησε αμέσως θε-

τικά, μας ενημέρωνε ανελλιπώς για την πορεία της υπόθεσης και σε διάστημα δέκα ημερών, ξεπερνώντας άπειρες γραφειοκρατικές δυσκολίες, κατάφερε να του παραδώσουν από το κοιμητήριο του Βεράνο τον αμφορέα με τη στάχτη του Πιραντέλο. Έπειτα από άλλες δέκα ημέρες, μας ανακοίνωσε ότι ο αμφορέας θα έφτανε στο Παλέρμο μ' ένα αεροπλάνο που θα του διέθετε ο αμερικανικός στρατός. Το αεροπλάνο όμως δεν έφτασε ποτέ, γιατί όταν ο πιλότος έμαθε ότι εκτός από τον Αμπροζίνι θα έπρεπε να μεταφέρει και τη στάχτη του πεθαμένου, αρνήθηκε να πετάξει. Τότε, ο καημένος Αμπροζίνι ζήτησε να του φτιάξουν ένα ξύλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο έβαλε τον αμφορέα, για να μη σπάσει είχε γεμίσει το κενό γύρω του με τσαλακωμένες εφημερίδες, και ξεκίνησε το μακρύ ταξίδι, τουλάχιστον δύο ημερών, από τη Ρώμη στο Παλέρμο. Μας ενημέρωσε ότι θα μας ειδοποιούσε μόλις έφτανε.

Στη διάρκεια του ταξιδιού, κάποια στιγμή σηκώθηκε να πάει στην τουαλέτα, όταν επέστρεψε όμως, δεν είδε πουθενά το κουτί: είχε εξαφανιστεί. Απελπισμένος, άρχισε να το αναζητά σε όλα τα βαγόνια

που ήταν γεμάτα επιβάτες και τελικά βρήκε τρία άτομα που, έχοντάς το ακουμπήσει καταγής, έπαιζαν τρεσέτε¹ πάνω στον πεθαμένο, το πήρε και από εκείνη τη στιγμή το είχε συνεχώς πάνω στα πόδια του. Εμείς, στο μεταξύ, είχαμε πάει να συναντήσουμε τον διευθυντή του Μουσείου Τσίβικο, ο οποίος μας δήλωσε ότι θα φιλοξενούσε τον αμφορέα με τη στάχτη του Πιραντέλλο, μέχρι να ολοκληρωθούν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες για να ταφεί κάτω από το πεύκο. Όλη αυτή την ιστορία την είχαμε οργανώσει εμείς, χωρίς να ζητήσουμε τη βοήθεια του δημάρχου του Αγκριτζέντο ούτε άλλων θεσμικών εκπροσώπων και δίχως να έχουμε διαδώσει την είδηση για την άφιξη της στάχτης. Παρ' όλα αυτά, το πρωί, όταν η ντιζελομηχανή που ο Αμπροζίνι είχε ζητήσει να τον περιμένει στο Παλέρμο έφτασε, η κεντρική αποβάθρα του σταθμού ήταν κυριολεκτικά γεμάτη κόσμο.

Είχαμε αποφασίσει ότι στην κεφαλή της πομπής από τον σταθμό μέχρι το μουσείο να είναι ο Μίμμο

¹ Τρεσέτε: παιχνίδι με χαρτιά. (Σ.τ.Μ.)

και ο Καρμέλο και να ακολουθούμε εγώ και ο Γκάσπαρε, που θα κρατούσαμε τον αμφορέα από τα δύο χερούλια, πίσω μας μπορούσε ν' ακολουθήσει όποιος ήθελε. Ο Αμπροζίνι μάς περίμενε στην ντιζελομηχανή. Καθώς πήγαινα να τον συναντήσω μαζί με τους άλλους, με σταμάτησε ο αστυνόμος του τοπικού τμήματος και μου είπε:

«Αυτή η πορεία προς το μουσείο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, ο σεβασμιότατος επίσκοπος τηλεφώνησε έξαλλος στον διοικητή, κι αν δε μου δοθεί εγγράφως η άδεια, δεν μπορείτε να προχωρήσετε».

Γνώριζα τον επίσκοπο Τζοβάννι Μπαττίστα Περούτσο και πήγα αμέσως να τον συναντήσω. Συζητήσαμε την υπόθεση, αλλά ήταν αμετάπειστος. Ξαφνικά, μια υπέροχη σκέψη πέρασε από το μυαλό μου.

«Κι αν τοποθετούσαμε τον αμφορέα μέσα σε κανονικό φέρετρο;»

«Τότε δε θα είχα κανένα λόγο να διαφωνήσω» απάντησε ο επίσκοπος.

Έτρεξα αμέσως και πήγα σ' έναν ξυλουργό που κατασκεύαζε φέρετρα.

«Θέλω να νοικιάσω ένα φέρετρο» είπα.

Με κοίταξε σαστισμένος.

«Τα φέρετρα όμως δε νοικιάζονται».

Του εξήγησα το πρόβλημα και μου απάντησε ότι μπορούσε να μου διαθέσει ένα παιδικό φέρετρο. Μου το έδειξε. Ο αμφορέας θα χωρούσε μια χαρά εκεί μέσα. Με συνόδεψε μέχρι τον σταθμό με το αυτοκίνητο που μετέφερε τα φέρετρα. Μέσα στην ντιζελομηχανή ανοίξαμε το ξύλινο κουτί, ο αμφορέας ήταν άθικτος, και τον τοποθετήσαμε στο μικρό φέρετρο. Έτσι, η πομπή κατάφερε να φτάσει στο μουσείο.

Ο αμφορέας ξεχάστηκε εκεί για πάρα πολλά χρόνια.

Μετά μια καινούρια επιτροπή αποφάσισε να προκηρύξει έναν πανιταλικό διαγωνισμό για τη δημιουργία ενός μνημείου που θα τοποθετούσαν κάτω από το πεύκο. Τον διαγωνισμό κέρδισε ο γλύπτης Μαρίνο Ματσακουράτι, ο οποίος δημιούργησε ένα υπέροχο έργο: πήρε απλώς έναν ογκόλιθο που βρήκε κοντά στο πατρικό σπίτι του συγγραφέα και τον σμίλεψε λίγο με το σκαρπέλο. Στο μπροστινό μέρος του ογκόλιθου τοποθέτησε δύο μικρές μπρούντζινες μάσκες, μια τραγική και μια κωμική, το όνομα του

Λουίτζι Πιραντέλλο και τις ημερομηνίες γέννησης και θανάτου. Στο πίσω μέρος έσκαψε μια βαθιά τρύπα, μέσα στην οποία έβαλε έναν μεγάλο χάλκινο κύλινδρο με καπάκι. Με μια επίσημη τελετή η στάχτη από τον αμφορέα μεταφέρθηκε στον κύλινδρο, έκλεισαν την τρύπα με μια πέτρα και από πάνω έβαλαν τσιμέντο.

Η υπόθεση έδειχνε να έχει τελειώσει, όταν, δέκα χρόνια αργότερα, ένας φύλακας του μουσείου διαπίστωσε ότι μέσα στον αρχαιοελληνικό αμφορέα υπήρχαν ακόμη υπολείμματα στάχτης, κολλημένα στο κοίλωμα κοντά στα χερούλια.

Τι έπρεπε να γίνει; Ο διευθυντής του μουσείου, Ζιρρέττα, αποφάσισε ότι η στάχτη που είχε απομείνει στον αμφορέα έπρεπε να μπει στον θαμμένο κάτω από το πεύκο κύλινδρο. Έτσι, πήγε στο Κάος μαζί μ' έναν μάστορα και έναν φύλακα. Ο μάστορας έβγαλε το τσιμέντο, σήκωσε την πέτρα και τράβηξε έξω τον κύλινδρο. Στο μεταξύ, ο Ζιρρέττα είχε απλώσει στο έδαφος ένα φύλλο εφημερίδας και είχε τοποθετήσει πέτρες στις τέσσερις γωνίες του για να το σταθεροποιήσει, κι εκεί άδειασε τα υπολείμματα

στάχτης, ενώ μ' ένα κλαδάκι έξυσε το εσωτερικό του αμφορέα. Μόλις όμως άνοιξαν το καπάκι του κυλίνδρου, διαπίστωσαν ότι ήταν γεμάτος μέχρι το χείλος, δεν υπήρχε χώρος για τη χούφτα στάχτης που είχε απομείνει. Ο κύλινδρος τοποθετήθηκε ξανά στη θέση του, μετά έβαλαν την πέτρα και τέλος ο μάστορας έριξε τσιμέντο. Το μόνο που απέμενε ήταν να σκορπίσουν την υπόλοιπη στάχτη στη θάλασσα. Ο Ζιρρέττα έβγαλε τις πέτρες που κρατούσαν σταθερό το φύλλο της εφημερίδας, το έπιασε με τα δύο χέρια και προχώρησε μέχρι την άκρη του λόφου. Τότε σκέφτηκε ότι θα ήταν σωστό να πει δυο λόγια, άνοιξε το στόμα του και άρχισε:

«Ω, μεγάλη αφρικανική θάλασσα».

Και τότε, ξαφνικά, φύσηξε, ο αέρας σήκωσε το φύλλο της εφημερίδας και το κόλλησε στο πρόσωπό του. Μέρος της στάχτης κατέληξε στο στόμα του Ζιρρέττα και η υπόλοιπη στα ρούχα του. Το μόνο που μπορούσε να κάνει ήταν να φτύσει και να τινάξει από πάνω του τη στάχτη.

Και αυτή τη φορά, επιτέλους, η στάχτη του Πιραντέλλο βρήκε την αιώνια ειρήνη.